

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут математики, економіки і механіки

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра соціальної і прикладної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «**Особливості конфліктних установ делінквентних підлітків**»

«Particular qualities of conflict of delinquent adolescents»

Виконала: студентка денної форми навчання

спеціальність 053 Психологія

Омельченко Юлія Олександрівна

Керівник д.психол.н., доц. Коваль А.Ш.

Рецензент д.психол.н., проф. Яковенко С.І.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _ від. _____ р.

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № _ від _____ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис)

Подшивалкіна В.І.

(підпис)

Чернявська Т.П.

Одеса – 2017

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ КОНФЛІК-	
ТНИХ УСТАНОВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	6
1.1. Поняття «конфліктна установа»: фактори формування, структура та функції.....	6
1.2. Конфлікт як протиріччя установ у поведінці підлітків.....	13
1.3. Особливості девіантної та делінквентної поведінки у підлі- тковому віці.....	18
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	28
2.1. Організація дослідження.....	28
2.2. Методи дослідження.....	30
Висновки до другого розділу.....	39
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНИХ УС-	
ТАНОВ ДЕЛІНКВЕНТНИХ ПІДЛІТКІВ.....	40
3.1. Особливості агресивності та ворожості делінквентних під- літків.....	40
3.2. Особливості схильності до конфліктної поведінки у делін- квентних підлітків.....	56
3.3. Особливості конфліктних установ делінквентних підліт- ків.....	67
3.4. Рекомендації щодо корекції конфліктних установ у підліт- ковому віці.....	83
Висновки до третього розділу.....	85
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

За останні роки розвитку та становлення українського суспільства значно зросла підліткова злочинність. Асоціальна, протиправна поведінка, дії, які наносять шкоду суспільству, загрожують життю людей і загальному соціальному порядку серед підлітків активно займають перші позиції в українській злочинності в цілому.

За даними статистики від січня 2016 року та на сьогоднішній день, в Україні, підлітками було скоєно 1325 злочинів. Серед них злочини проти життя (убивства, тілесні ушкодження) – 418; зґвалтування – 25; грабежі, шахрайства, вимагання – 670; придбання та перевезення наркотичних речовин – 41; хуліганство та вандалізм – 171[43].

Прояви делінквентності серед підлітків не являються новим відкриттям, проте їх дослідження стає особливо актуальним у даний період часу. Погіршення економічної ситуації в країні, матеріальні труднощі, неблагополучний стан у сім'ях, безкарність, негативний вплив оточуючих та Інтернету – ці та інші тенденції дають підставу для виникнення та проявів делінквентності, тим самим ставлять перед психологічною наукою виключно важливе завдання: вивчення природи та закономірностей делінквентної поведінки, та її суб'єкту – делінквентної особи.

Огляд літературних джерел показав, що аналіз делінквентної поведінки підлітків представлений у роботах Е. Дюркгейма, Р. Мертона, Е. Сатарленда, В.М. Іванова, А.Є. Личко, А.І. Кравченко, В.В. Ковальова, А.Ш. Коваль, С.І. Яковенко та ін.

В Україні психологічними аспектами злочинності неповнолітніх займалися: Н.Є. Афанасьєва, Г.А. Бадалян, Л.М. Балабанова, І.А. Видінеєв, А.Д. Гришко, А.Ю. Дроздов, Н.Є. Завацька, А.Ш. Коваль, Н.Є. Мілорадова, Є.М. Павлік, А.Н. Цильмак, С.І. Яковенко, І.А. Ярмиш та ін.. В основному дані дослідження стосувались ціннісно-мотиваційних, емоційно-вольових, та особистісних аспектів протиправної поведінки у пубертатному періоді.

Спектр причин, які призводять до делінквентної поведінки підлітків неоднозначний та включає в себе як внутрішні, індивідуально-особистісні фактори (Л.М. Балабанова, А.Д. Гришко, Н.В. Греса, А.Ю. Дроздов, М.А. Кузнецов, У.Б. Михайлішин, І.Г. Шамриленко та ін..) так і зовнішні, соціальні (А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Є.В. Землянська, П.В. Макаренко, С.І. Яковенко, І.А. Ярмиш, О.В. Ярош та ін..)

Особливий різновид слідчих ситуацій утворюють злочини, що здійснюються особами з високим рівнем конфліктності. Це хуліганство, тяжкі тілесні ушкодження і вбивства.

При певних умовах життєдіяльності індивіда ця якість може стати тригером злочинної поведінки. Проте, лише конфліктність далеко не завжди стає причиною здійснення злочину. Крім зовнішніх умов, велике значення мають схильність та готовність діяти в передбачуваному конфлікті певним чином, тобто - конфліктна установка.

Різні аспекти установ поведінки підлітків у конфлікті показані в роботах: Г. Зіммеля, У. Самнера, А. Смола, Б.Г. Ананьєва, О.Н. Леонтьєва, А.Г. Лурія, С.Д. Рубіштейн, А.А. Смирнова, Б.М. Теплова та ін.

Конфлікти і конфліктну поведінку розглянуто в роботах: А. Адлера, М. Дойча, У. Мак-Дугалла, С. Сигеле, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, А.Я. Анцупова, І.Е. Ворожейкіній, Т.В. Драгуновой, А.Є. Лічко, А.Я. Кібановой і ін.

Дослідження установ і розуміння механізмів її впливу на поведінку людини розглядали ряд дослідників: Дж. Девіс, Ш. Надірашвілі, А. Прангішвілі, Д. Узнадзе, Г.М. Андрєєва, Н.П. Богомолова, Л.Н. Петрівська, П.В. Шихірева, В.В. Ядов.

Широка поширеність делінквентної поведінки серед підлітків, омолодження контингенту делінквентів, низька ефективність профілактичних та корекційних заходів, недостатня кількість досліджень спрямованих на вивчення взаємозв'язку факторів, що детермінують поведінку делінквентів з різними проявами конфліктних установ обумовлюють **актуальність роботи.**

Мета роботи: вивчити особливості поведінки делінквентних підлітків, що мають конфліктну установу.

Об'єкт дослідження: індивідуально-психологічні особливості делінквентних підлітків.

Предмет дослідження: делінквентна поведінка підлітків.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз досліджень конфліктної установи в психологічній літературі, узагальнити виділені в наукових дослідженнях особливості конфліктної поведінки делінквентних підлітків.

2. Виявити особливості агресивності і ворожості делінквентних підлітків.

3. Визначити характеристики конфліктної сфери делінквентних підлітків.

4. Проаналізувати особливості конфліктних установ делінквентних підлітків.

Методи дослідження:

- Теоретичні методи: аналіз наукової та навчально-методичної літератури з психології, їх узагальнення та синтез, а також теоретичне узагальнення даних емпіричних досліджень.

- Психодіагностичні методи: Рисунковий апперцептивний тест (РАТ) Л.М. Собчик (на базі тесту ТАТ) для вивчення конфліктних установ; Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса, в адаптації Н.В. Гришиної; Опитувальник Басса - Даркі «Діагностика стану агресії»;

- Статистичні методи: описова статистика, кореляційний аналіз.

База дослідження: Іванівське ВП Роздільнянського ВП ГУНПУ в Одеській області, сектор превенції; Одеська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 5; Іванівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, імені Б.Ф. Дерев'янка. Вибірку склали 90 підлітків, серед них 30 девіантних підлітків, 30 делінквентних та 30 звичайних школярів.

Етапи дослідження. Дослідження складалося з 4 етапів: підготовчого, методологічного, психодіагностичного та заключного.

Апробація роботи: результати дослідження були викладені та обговорювались на студентській конференції ОНУ ім. І.І. Мечникова 27 квітня 2017 року.

Практична цінність роботи: дані результатів дослідження дають змогу сформулювати психологічні програми для корекції поведінки підлітків, які схильні до делінквентної поведінки.

Структура тексту: робота складається з трьох розділів, дев'яти підрозділів, об'єм – 88 сторінок, таблиці - 10, рисунки -14 , джерел використаної літератури - 74 , додатки - 11.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши психологічну літературу, було визначено, що установка – це психологічний стан схильності суб'єкта до певної активності в певній ситуації. Конфліктна установка - схильність та готовність людини діяти в передбачуваному конфлікті певним чином. Конфлікт - це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних один з одним тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда або групи людей. Протиріччя установ у підлітковому віці проявляється у вигляді підвищеної збудливості самого підлітка, деякої невірливоваженості його характеру, порівняно частої, швидкої і різкої зміни настроїв і форм поведінки, що може призвести до різного роду конфліктів та як наслідок - делінквентної поведінки.

2. У ході дослідження були виявлені особливості ворожості та агресивності делінквентних підлітків. Вони характеризуються: схильністю до поведінки, яка суперечить прийнятим соціальним та державним нормам, метою якої є заподіяння шкоди оточуючим та навколишньому середовищу через гнів, злість, лайку або фізичну агресію; властивістю або якістю особистості, що має наявність деструктивних тенденцій в області суб'єктно-об'єктних відносин. Також підлітків, які знаходяться у стані агресивності та ворожості характеризує неприязне ставлення до того, з ким вони перебувають у конфлікті, провокаційні дії, порушення концептуальних і ситуативних норм спілкування, низький рівень мовної та комунікативної культури, використання фізичної сили проти іншої особи (нанесення тілесних ушкоджень), запальність, грубість, активна боротьба проти встановлених звичаїв і законів, заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні і вигадані дії.

3. При дослідженні конфліктної сфери делінквентних підлітків, було визначено, даній групі підлітків найбільш характерний такий тип поведінки, як суперництво. Це говорить про те, що підлітки даної групи не зацікавлені у співпраці з іншими, досягають поставленої мети використовуючи свої вольові якості; намагаються, в першу чергу, задовольнити власні інтереси на шко-

ду інтересам інших, змушуючи їх приймати потрібне їм рішення проблеми, активно демонструють свою позицію, претензії та опір.

4. Проаналізувавши конфліктну установу делінквентних підлітків, було виявлено ряд її особливостей та фактори її утворення: роздратування, агресивні реакції, відторгнення, сімейні конфлікти, приниження, вербальна агресія, агресивність, ворожість, образа, підозрілість та фізична агресія. Конфліктна установка делінквентних підлітків характеризується порушенням прийнятих соціальних норм та скоєння протизаконних дій; застосуванням фізичної агресії, у вигляді нанесення тілесних ушкоджень іншим; проявом заздрості та ненависті до оточуючих; проявом негативних почуттів у бік інших, недовірі до оточуючих, приниженням інших, використанням вербальної агресії: крик, лайка, ненормативна лексика. Все це призводить до появи поведінки, яка є асоціальною та протиправною, яка проявляється у діях, які наносять шкоду суспільству, погрожують життю інших людей та загальному соціальному порядку та карається згідно кримінального кодексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія: Навчальний посібник для студентів вузів. – Єкатеринбург.: Ділова книга, 2002 р., – 704 с.
2. Алексенко О. Діти нашого сьогодення : [про антисоціальну поведінку підлітків] / О. Алексенко // Соціальна педагогіка. – 2009. – № 7(липень). – С. 44–45.
3. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. – М.: ЮНИТИ, 1999.- 591 стр.
4. Апинян Г.В. Девиантное поведение как социокультурный феномен: Автореф. дис. канд. философских наук. Санкт-Петербург, 2009.
5. Асмолов А.Г. Деятельность и установка. М., 1979.
6. Асмолов А.Г. О месте установки в структуре деятельности. Москва. 1976
7. Белова Є.В. Мовні маркери різних типів установок в конфліктному дискурсі/ Є.В.Белова // *Lingua mobilis*. – 2014. – № 3 (49). – С. 26-31.
8. Бжалава И.Т. Установка и поведение. Москва 1968
9. Богомоллова, М. Ю. Делінквентна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема / М. Ю. Богомоллова // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. - Херсон: ХДУ, 2011. - Випуск 59. - С. 357-362.
10. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки. – К.: Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2006. – 88 с.;
11. Варій М.Й. Загальна психологія: Навч. посібник / Для студ. психол. і педагог, спеціальностей. - Львів: Край, 2005.
12. Голубєв В.Н. Історичний розвиток уявлень про психологічну установку / В.Н. Голубєв // Досягнення фундаментальної, клінічної медицини і фармації УО “Витебський державний медичний університет”. – 2014. – С. 378-379.
13. Гришина Н. В. Психология конфликта. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2008. — 544 с.

14. Двіжона О. В. Психологічні детермінанти асоціальної поведінки підлітків. — Автореф. дис. к. п. н. — Івано-Франківськ, 2004. — 20 с.
15. Девиантное поведение [Электронный ресурс] / Большой психологический словарь. Сост. Мещеряков Б., Зинченко В. Олма-пресс. 2004. Режим доступа:
<http://vocabulary.ru/dictionary/30/word/deviantnoe-povedenie>.
16. Девяткин А.А. «Психология социальной установки». Монография; Калининград. 1996.
17. Демичева А.В. Особенности девиантного поведения молодежи в условиях трансформации украинского общества // Материалы международной научно-практической конференции, октябрь 1995. — Киев, 1995;
18. Демичева А.В. Причины и факторы роста негативного девиантного поведения в условиях трансформации украинского общества // Придніпровський науковий вісник, №18, 2006. — Дніпропетровськ, 2006;
19. Демічева А.В. Проблеми девіантної поведінки молоді в умовах трансформації сучасного українського суспільства. — Харків, 2007
20. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навч. посіб. — Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000.— 156 с.
21. Єфимова І.А. Зміст і структура феномена психологічної установи: погляди дослідників/ І.А. Єфимова // Психологічне забезпечення діяльності силових структур у сучасній Росії. Збірник матеріалів I Всеросійської науково-практичної конференції спеціалістів відомчих психологічних служб. — 2012. — С. 113-120.
22. Жигайло Н. І. Девіантна поведінка дітей та молоді як форма соціальної дезадаптації / Н. І. Жигайло // Соціальна педагогіка. — 2007. — № 8. — С. 105–111.
23. Зайченко М. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів / М. Зайченко // Соціальна педагогіка. — 2010. — № 2 (лютий). — С. 41–55. 4.
Орел Г. О. Організація роботи з профілактики девіантної поведінки се-

- ред підлітків / Г. О. Орел // Соціальний працівник. – 2007. – № 9 (травень). – С. 24–31.
24. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пос. для студ. высш. учеб. завед. М.: Издат. центр «Академия», 2003. 288 с
25. Іваницький О.В. Девіантна поведінка молоді в Україні: чинники виникнення та державні заходи подолання // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка, 2008. – с.55-63.
26. Іванов В.І. Делінквентна поведінка: причини та масштаби//Соціально-політичний журнал. - 1995. - № 2. - З. 47-57.
27. Іванченко Є.А. Стратегія поведінки в конфліктній ситуації / Є.А. Іванченко // Соціальна педагогіка. – 2012. – № 3. – С. 52-56.
28. Казьмерчук А.В. Особливості девіантної поведінки серед молоді // Девіантна поведінка в дитячому віці: Матеріали наук.- практ. конф. Євпаторія, 2009. – с.77-82.
29. Коваль А.Ш. Девіантний підліток у фазі вікової кризи / А.Ш.Коваль // Вісник Одеського національного імені І.І. Мечникова. Психологія. - 2003. – Т. 183. - Вип. 10. - С. 43-51.
30. Коваль А.Ш. Диагностика и структура влечений подростков-правонарушителей с точки зрения судьбоанализа / А.Ш. Коваль // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Психологія.- 2011. Т. 16. Вип. 11. Часть 2. С. 64–73.
31. Коваль А.Ш. Основні новоутворення підліткового віку і психічна нестабільність як його неминучий атрибут / А.Ш.Коваль // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Психологія. - 2008. – Т. 14, вип. 6. - С. 47-53.
32. Коваль А.Ш. Особливості делінквентної поведінки у підлітків / А.Ш. Коваль // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Психологія. - 2010. - Т. 15, вип. 11, част. 2. - С. 64-71.

33. Коваль А.Ш. Профілактичні заходи по попередженню делінквентної поведінки підлітків. / А.Ш. Коваль // Наука і освіта. - Спец. випуск «Психологія особистості: теорія, досвід, практика». - 2009. - С. 201-205.
34. Коваль А.Ш. Психічна нестабільність як категорія психологічної науки / А.Ш. Коваль // Вісник Одеського національного імені І.І. Мечникова. Психологія. - 2008. - Т. 13, вип. 13. - С. 23-29.
35. Коваль А.Ш. Темпоральний підхід в системі профілактики протиправного поведіння підлітків / А.Ш. Коваль // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Психологія. - 2012. - Т. 17, вип. 8. - С. 391-398.
36. Когут С.Г. Девіантна поведінка дітей та молоді: проблеми й шляхи розв'язання // Вісник Львів. Ун-ту. – 2008. – с. 190-197.
37. Козырев Г.И. Конфликтология. Межличностные конфликты. // Социально-гуманитарные знания /№ 3, 1999.
38. Леонов Н.И. Конфликты и конфликтное поведение.-Питер,2005
39. Леонов Н.И. Психология конфликтного поведения: Дис. .д-ра психол.наук.Ярославль, 2002
40. Магомедова Є.Є. Психологічні особливості формування установ адаптивної поведінки / Є.Є. // Наука 21 сторіччя: питання, гіпотези, відповіді. – 2014. – № 3. – С. 78-82.
41. Методика діагностики предрасположенности личности к конфликтному поведению К. Томаса, в адаптации Н.В. Гришиной. [Электронный ресурс] Режим доступа:
http://psylab.info/%D0%A2%D0%B5%D1%81%D1%82_%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%B0
42. Минько А.А. Статистический анализ в Microsoft Office Excel. Профессиональная работа. Москва, Санкт – Петербург, Киев. 2004

43. Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/>
44. Надирашвили Ш.А. «Установка и деятельность». Издательство. Мецниерба.1987
45. Немов Р. С. Психологічний словник / Р. С. Немов. – М. : Гуманітар. видав. центр ВЛАДОС, 2007. – 560 с.
46. О. Б. Кривонос Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Соціальна профілактика делінквентної поведінки підлітків. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014, № 5 (39)
47. Одеський університет внутрішніх справ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oduvs.edu.ua>
48. Оніщенко Н. В. Теорія установки очима екстремальних психологів / Н. В. Оніщенко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія. - 2015. - Вип. 2.
49. П'ятаков Є.В. “Важкий” підліток: чому в нього з’являються кримінальні установки? / Є. Пятаков // Народне освіту. – 2004. – № 4. – З. 242-250.
50. Папоян В.Р. Психологічні технології формування толерантних установ / В.Р. Папоян // Збірники конференцій НІЦ Соціосфера. – 2013. – № 53. – С. 105-112.
51. Пінскер Л. Тестування та зміни індивідуальних психологічних установ/ Л. Пінскер // NovaInfo.Ru. – 2013. – № 10. – С. 3-5.
52. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности. Москва, 1994.
53. Рисованный апперцептивный тест (РАТ) Л.Н. Собчик (на базе теста ТАТ). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://psycabi.net/testy/630-risovannyj-appertseptivnyj-test-rat-g-myurreya-metodika-dlya-izucheniya-konfliktnykh-ustanovok-b-i-khasan-na-baze-testa-rat>

54. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: -СПб.: Издательство «Питер», 2000
55. Рудакова И. А. Девиантное поведение/ Рудакова И. А., Митникова О. С., Фальчевская Н. Ю. - Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005. - 156 с.
56. Сверчков А.В. Конфлікти в організації / А.В. Сверчков // Економіка. Право. Вісник КСЭИ. – 2012. – № 1-2 (53-54). – С. 66-78.
57. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З. В. Огороднійчук. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.
58. Собчик Л.Н. Психодиагностика в медицине. Практическое руководство. — Боргес, 2007. — 416 с.
59. Тинкалюк О. В. Порівняльний аналіз тлумачення сутності понять "готовність" та "установа" у психолого-педагогічних довідкових джерелах та наукових працях / О. В. Тинкалюк // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 74(3). - С. 105-110
60. Узнадзе Д.И. Экспериментальные основы исследования установки // Психологические исследования. М., 1966.
61. Узнадзе Д.Н. Теория установки. Москва, изд. «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997.
62. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установок. Тбилиси. 1961.
63. Фельдштейн Д.И. Трудная пора взросления. Москва, 2008.
64. Фіцула М.М., Парфенович І.І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження / М.М. Фіцула, І.І. Парфенович. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2008. – 432 с.
65. Харківський університет внутрішніх справ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.univd.edu.ua/>

66. Хасан Б. И., Сергоманов П. Л. Психология конфликта и переговоры: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 3-е изд., стер. М.: Академия, 2007; Гришина П. В. Психология конфликта.
67. Хван А.А., Зайцев Ю.А., Кузнецова Ю.А. Стандартизация опросника А. Басса и А. Дарки./Психологическая диагностика, 2008, № 1, — с. 35-58.
68. Хекхаузен Х. Агрессия // Мотивация и деятельность. — М., 1986. — Т. 1. — С. 365—405.
69. Цветкова А. Л. Особенности поведения подростков, имеющих установки на конфликт : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "педагогическая психология" / Цветкова Анжела Леонидовна – Москва, 2011. – 28 с.
70. Чунос М. Делінквентка поведінка неповнолітніх як об'єкт теоретичного аналізу// Проблеми підготовки сучасного вчителя № 8 (Ч. 1), 2013.
71. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков /Л.Б.Шнейдер – М.: Академический Проект, Трикста – 2005- 309 с.
72. Элкінд Д. Ерік Еріксон и восемь стадий человеческой жизни (предисловие) // Эрик Г. Эрикссон Детство и общество. — 1996. — С. 6-22.
73. Энциклопедический словарь по психологии и педагогике. [Электронный ресурс]. Режим доступа http://psychology_pedagogy.academic.ru/
74. Яковенко С.І. Сучасні підходи до запобігання злочинстві неповнолітніх. / С.І. Яковенко, Л.І. Мороз // Актуальні проблеми юридичної психології: тези доп.: [ред. Є.М. Моїсеєв, В.М. Дзюба, О.М. Джужа]. - К.: КНУВС. - 2006. - С. 37.